

Det har länge ansetts att den filosofiska estetiken (från grekiskans *aesthesis*) främst studerar estetiska och konstnärliga upplevelser, varför dess hörnsten varit kopplingen till perception. Ända sedan disciplinen formellt startade i mitten på 1700-talet har dess forskningsobjekt varit det som berör sinnen. Till och med för 1700-talsfilosofen Alexander Baumgarten, som var först med att se disciplinen som orubbligt kopplad till studiet av vårt "sinne" för skönhet, är estetiken i första hand det vetenskapliga studiet av en särskild typ av perception.¹ I samma anda menade Kant att ett "estetiskt omdöme kan i allmänhet ... förklaras som det omdöme" för vilket "sinnesförnimelser är dess bestämningsgrund".² Typiskt sett har estetiken därför behandlat våra sinnesmässiga och perceptuella erfarenheter av en särskild sorts värde.

1900-talets analytiska estetik strävade efter att hålla fast vid detta arv. Disciplinen baserades på den välkända principen att "estetik behandlar en typ av perception",³ varför våra direkta erfarenheter av estetiska objekt fick stor teoretisk vikt. Detta är tydligt i en av de mest citerade passagerna i diskussionen: Frank Sibley skrev att "[m]änniskor måste se elegansen eller integriteten i ett verk, höra sorgen eller ursinnet i musiken, lägga märke till färgsättningens prålighet, känna novellens kraft, dess stämning, eller dess osäkerhet i tonfallet".⁴

Estetikens perceptuella natur har åtminstone två viktiga implikationer. Den första är metafysisk: estetiska egenskaper är bara (fullt ut) manifesterade eller realiserade i vår perceptuella erfarenhet. Endast objekt som i Monroe Beardsleys mening är "perceptuella objekt", eller mer specifikt "objekt som har åtminstone vissa kvalitétéer som är direkt tillgängliga för sinneserfarenhet", kan ha genuina estetiska egenskaper.⁵

¹Baumgarten 1970.

²Kant 1790, 20:224.

³Sibley 1965, s. 137.

⁴Sibley 1965, s. 137.

⁵Beardsley 1981, s. 31.

Generellt antar man att dessa egenskapers perceptuella natur innebär att de måste vara responsberoende.

Den andra implikationen är epistemologisk: genuina estetiska omdömen kan inte baseras på vittnesmål, slutledningar eller andra typer av indirekt resonerande, utan bara på direkta erfarenheter. Exempelvis anser Richard Wollheim att ”omdömen om estetiskt värde ... måste baseras på förstahandserfarenhet av deras objekt”,⁶ och Philip Pettit hävdar otvetydigt att ”estetiska beskrivningar är essentiellt perceptuella” då perception är det enda medlet för att få ”uttömmande kunskap ... om sanningarna de uttrycker”.⁷ I korta drag är tanken att eftersom estetiska egenskaper är perceptuella till sin natur så kan våra tillskrivningar av (eller omdömen om) dem bara baseras på vår egna, subjektiva erfarenhet. Andra källor, såsom evidens från pålitliga vittnen eller induktion från tidigare fall – som i andra sammanhang är okontroversiella kunskapskällor – är otillåtna i det estetiska fallet. Dessa två aspekter av *den perceptuella modellen* har länge varit allmänt accepterade inom analytisk estetik, och de bakomliggande premisserna är sällan ifrågasatta.

En närmare granskning av dessa påståenden visar dock att svåra, olösta frågor uppstår i synnerhet när vi försöker separera de metafysiska åtagandena från de epistemologiska. I denna korta text kommer jag att belysa tre svårigheter för den perceptuella modellen, som alla ger oss skäl att tvivla på dess grundläggande premisser. Efter att ha utvecklat dessa svårigheter kommer jag diskutera två sätt att föra debatten framåt. Som förespråkare av det mer revisionistiska alternativet kommer jag peka ut två områden som kräver vidare forskning för att vi bättre ska förstå estetiska världens epistemologi och metafysik.

Den första svårigheten bygger på möjligheten till estetisk expertis, och hur detta ska förenas med kravet på direkt erfarenhet i estetiska sammanhang. För om vår egen subjektiva erfarenhet är vårt enda hjälpmedel i estetiska bedömningar, och vår enda källa till estetisk kunskap, hur kommer det sig att vissa estetiska bedömare verkar mer kompetenta än andra? Tanken att vissa erfarenheter kan – och bör – prioriteras över andra, tillsammans med idén att estetisk kompetens kan utvecklas och förbättras med tiden och nya erfarenheter, stöds både av estetisk praktik och av teoretiska överväganden. Till exempel menade David Hume att så kallade ”äkta bedömare” har en överordnad estetisk kunskap eller förståelse, vilket gör dem bättre lämpade för att utvärdera de betraktade objekten på ett adekvat sätt.⁸

Tanken här är förstås inte att vissa subjektiva erfarenheter är mer vär-

⁶Wollheim 1980, s. 233.

⁷Pettit 1983, s. 25.

⁸Se Levinson 2001 och Shelley 2013 för vidare diskussion.

defulla än andra, eller att bara ett fåtal estetiska upplevelser är eftersträvarsvärda. Frågan är snarare hur idén om den subjektiva erfarenheten som den enda grunden för estetiska omdömen ska förenas med tanken att estetiska verk kan förstås mer eller mindre väl, och att det således finns sätt att förstå estetiska objekt som är mer passande än andra, och som vi därför bör sträva efter. Att tillåta estetisk expertis är ju dessutom ett sätt att undvika slutsatsen att idiosynkratisk smak, personliga biaser eller snobberi är den egentliga grunden för estetiska omdömen.⁹ Så vilken av dessa två idéer väger tyngst?

Den första svårigheten för den perceptuella modellen kan alltså sammanfattas så här: hur ska påståendet att estetiska erfarenheter är fundamentalt subjektiva, och vårt enda hjälpmedel i estetiska bedömningar, förenas med idén att vissa av dessa erfarenheter är mer passande än andra, åtminstone delvis i kraft av sådant som är bortom den direkta perceptionen?

Den perceptuella modellens andra problem baseras på en enkel epistemologisk fundering: vad finns det för skäl att tro att estetiska trosföreställningar och andra sorters trosföreställningar formas på helt olika sätt? Kan vi verkligen utesluta att estetiska omdömen, på ett meningsfullt sätt, kan vara resultatet av antingen indirekt inferens eller vittnesmål, i ljuset av dessa omdömens perceptuella natur? Varför skulle det estetiska fallet vara helt annorlunda i det här avseendet?

Invändningarna mot att estetiska omdömen kan ha andra grunder än den subjektiva erfarenheten är främst baserade på Kants kritik av vittnesmålets epistemiska värde i estetiska sammanhang.¹⁰ I *Kritik av omdömeskraften* skriver Kant att om vi ”inte anser att en byggnad, vy eller dikt är vacker så kommer inte hundra berömmande röster tvinga fram” vårt ”innersta samförstånd”, eftersom ”andras åsikter inte är ett giltigt bevis för ett omdöme om skönhet”, och ”att något har tillfredsställt andra kan aldrig ligga till grund för ett estetiskt omdöme”.¹¹ Vår evidens för estetiska trosföreställningar måste därför alltid vara tillgänglig för direkt förstahands-erfarenhet, oavsett hur pålitliga dessa andra metoder för rättfärdigande (såsom vittnesmål eller induktion) än är.

Än en gång börjar den perceptuella modellen framstå som onödigt restriktiv. Den här debatten har förstås mycket gemensamt med diskussioner om oenighet i estetiska bedömningar, naturen hos estetiska skäl, och kanske framför allt hur vi ska förstå estetiskt rättfärdigande och estetiska förklaringar. För kanske bör vi skilja på det som *förklarar* (i någon vid mening) varför vi faller vissa estetiska omdömen, och det som *rättfär-*

⁹För diskussioner om personliga biaser och snobberi, se t.ex. Kieran 2010 och Meskin 2006.

¹⁰Goldman 2006; Hopkins 2000, 2011; Scruton 1976; Wollheim 1980.

¹¹Kant 1790.

digar dessa omdömen, då kraven för de förklarande faktorerna kanske inte är lika starka som kraven för rättfärdigande. Hur som helst verkar det inte finnas några oberoende skäl att behandla estetiska omdömen annorlunda i det här avseendet, varför dessa epistemiska åtaganden verkar godtyckliga på ett problematiskt sätt.

Det tredje problemet för den perceptuella modellen handlar om vilka typer av objekt som faktiskt brukar tillskrivas estetiska egenskaper. Om objekten för estetisk uppskattning måste vara "perceptuella objekt" eller "objekt med åtminstone vissa egenskaper som är direkt tillgängliga för sinnesmässig erfarenhet",¹² hur kommer det sig att vi så ofta också tillskriver estetiska egenskaper till icke-perceptuella entiteter? Vi talar ju om "skönheten hos ett schackdrag, klumpigheten i ett misslyckat experiment... vi får höra om enkelheten i en bra förklaring eller lösning, och den dynamiska kraften i ett lagarbete... vi pratar om elegansen hos ett argument och balansen eller torftigheten i ett personlighetsdrag".¹³

Utöver tillskrivandet av estetiska egenskaper till en uppsjö av objekt som inte i någon uppenbar mening är perceptuella (såsom matematiska bevis,¹⁴ filosofiska argument,¹⁵ människors karaktärer¹⁶ och transcendent religiösa entiteter¹⁷) så finns det en särskild typ av konstverk som skapar problem för den perceptuella modellen. Om vi tar den konceptuella konsten på allvar och accepterar att konsten nu är "de-materialiserad"¹⁸ i den mån "framförandet [av konstverket] är en rutinemässig historia"¹⁹, så är det mycket svårt att beskriva sådan icke-perceptuell konst i estetiska termer. För om det stämmer att "idén eller konceptet är den viktigaste aspekten i ett konstverk",²⁰ och just denna idé är det enda lämpliga objektet för vår konstnärliga uppskattning, så verkar det som att det enda sättet att tillskriva estetiskt värde till ett konceptuellt konstverk är att tillskriva det till själva idén. Vår estetiska upplevelse av konceptuell konst verkar, åtminstone i detta avseende, ligga närmare den moraliska, matematiska eller filosofiska domänen. Återigen verkar det finnas en utmaning för förspråkare av den perceptuella modellen att antingen redogöra för dessa estetiska omdömen eller bortförklara dem.

En viktig fråga är förstås i viken utsträckning dessa (och andra) ihär-

¹²Beardsley 1981, s. 31.

¹³Schellekens 2007, s. 85.

¹⁴Breitenbach 2013.

¹⁵Warner 2016.

¹⁶Novitz 1991.

¹⁷Robson 2013.

¹⁸Lippard et al. 1973.

¹⁹LeWitt 1967, s. 79.

²⁰LeWitt 1967, s. 79.

diga frågor beror på mångtydigheter i den filosofiska estetikens grundvalar. När dessa problem in till den perceptuella modellens kärna, eller är de bara ett resultat av hur modellen än så länge formulerats?

Två huvudsakliga alternativ träder fram. Antingen väljer vi att behålla den snäva uppfattningen om det estetiska och dess koppling till perception. I så fall måste vi leva med slutsatsen att icke-perceptuella entiteter, olika sorters rättfärdigande och förklaringar, och många sorters erfarenheter, inte har någon estetisk status. Svårigheterna som diskuterats belyser bara frågor som ligger utanför det estetiska, och vi måste se över vår praktik som ju är till bredden fylld av misstag: filosofiska argument och matematiska bevis kan inte vara eleganta,²¹ estetiska omdömen kan inte baseras på vittnesmål eller slutledningar,²² och estetisk expertis är omöjlig.²³

Dessa revideringar verkar radikala, eftersom de föreskriver en genomgående förändring av hur vi använder estetiska predikat till vardags och i den filosofiska debatten. Men faktum är att det andra alternativet är ännu mer revisionistiskt, då det kräver strukturella förändringar i hela vår idé om den estetiska sfären. Framför allt innebär detta en förståelse av estetisk perception som är både djupare och bredare. Den är djupare då den måste redogöra för långt fler nivåer och typer av perceptuell erfarenhet. Den är bredare i att den måste inrymma fenomen som korsmodal sinneserfarenhet, och direkt förlita sig på samtida forskning i perceptionens filosofi och andra närliggande discipliner. Om filosofer någonsin kunde hävda att estetisk perception är, exempelvis, den rent visuella upplevelsen av ett ensamt, autografiskt konstverk, så har diskussionen nu gått vidare.

Om den perceptuella modellen ska fortsätta vara ett alternativ, ens i radikalt förändrad form, så finns det flera problem som måste lösas och flera begrepp som måste förändras. Två saker är här särskilt viktiga. För det första måste relationen mellan perception och föreställningsförmåga utforskas noggrannare. Detta kommer att hjälpa oss förstå relationen mellan perceptuella eller sinnesbaserade föreställningar och andra sorters föreställningar (såsom kognitiva eller propositionella), och i vilken utsträckning föreställningsförmågan är inblandad i vanliga perceptuella tillstånd. Skapas mentala bilder av sinnesmodaliteter (både visuella och icke-visuella) som relaterar till den kognitiva föreställningsförmågan ungefär så som perception relaterar till trosföreställningar? Vad säger detta i så fall om hur trosföreställningar kan formas på basis av perception? Ett intressant forskningsområde här handlar om ifall estetikens epistemiska

²¹Se t.ex. Todd 2008.

²²Se t.ex. Hopkins 2011.

²³Se t.ex. Levinson 2002.

krav kan omformuleras i termer av perceptuell eller sinnesmässig föreställningsförmåga (dvs. så att sådana föreställningar kan uppfylla kravet för estetiskt rättfärdigande). Som sagt, med en bättre generell teori om hur mentala bilder relaterar till estetisk perception, så kanske vi också kunde förstå hur estetisk uppskattning av icke-perceptuella entiteter är möjlig. Är det exempelvis kanske så att vår estetiska uppskattning av konceptuell konst måste förstås i termer av mentala bilder, åtminstone till viss del? En lovande teori av det här slaget skulle kunna lösa problem som dem vi tidigare stötte på.

Den andra, och kanske mer grundläggande, uppsättningen av problem som kräver noggrannare forskning handlar om begreppet om perceptuell respons, såsom det figurerar i teorin att estetiska egenskaper är responsberoende. Kan vi i dagsläget verkligen säga att detta begrepp hjälper mer än det stjälper? Två trender talar för att nekande svar. För det första finns en växande enighet om att den generiska termen "respons" inte är tillräckligt precis för att figurera i en teori estetiska egenskapers metafysik. Vad exakt i estetiska erfarenheter räknas som en perceptuell respons? Räcker det att något registreras i hjärnans syncenter, eller är det en mer krävande form av erfarenhet som avses, där subjektet är mer involverat? Då det verkar troligt att känslor och begreppsliga resurser samverkar på komplexa sätt i estetisk perception, så kan i bästa fall väldigt många olika tillstånd kallas för "responser".²⁴ Faktum är att dessa tillstånd är så olika att det är svårt att säga vad exakt de har gemensamt. För det andra tenderar debatter om estetisk perception mer och mer att föras i termer av estetisk uppmärksamhet och, närmare bestämt, hur sådan uppmärksamhet spelar en central roll i att bestämma den fenomenella karaktären hos estetiska upplevelser.²⁵ Idén om uppmärksamhet används här för att förklara hur vi kan urskilja vissa framträdande delar av världen, och hur dessa aktivt formar våra upplevelser. Det som ska förklaras är alltså inte längre hur estetiska egenskaper överhuvudtaget kan existera, utan snarare hur sådant som allmän och fokuserad uppmärksamhet samspelar i perceptuella upplevelser och därmed ger oss tillgång till estetiskt värde. I ljuset av allt detta är det kanske dags att fråga sig om inte begreppet om estetiskt responsberoende borde överges för gott.

För att sammanfatta: den filosofiska diskussionen om estetik har länge fokuserat på idén om perceptuell erfarenhet. När vi börjar överväga revisionistiska synsätt där detta fokus är marginellt, står vi således inför viktiga, och eventuellt ganska oroväckande, frågor. För om estetik inte ska syssla med "en typ av perception", vad ska den handla om i stället?

²⁴Se t.ex. De Clerq 2012 och Watson och Shelley 2012.

²⁵Se t.ex. Nanay 2016.

Men som jag i denna korta text hoppas ha visat så finns det starka skäl att ifrågasätta våra mest grundläggande antaganden. Utmaningarna är många men möjligheterna är ändlösa.²⁶

LITTERATUR

- Baumgarten, A. (1735) 1970. *Aesthetica*. Hildesheim och New York: Georg Olms.
- Beardsley, M. C. 1981. *Aesthetics: Problems in the Philosophy of Criticism*. London: Hackett Publishing.
- Breitenbach, A. 2013. "Beauty in Proofs: Kant on Aesthetics in Mathematics". *European Journal of Philosophy* 23 (4), s. 955–77.
- De Clerq, R. 2002. "Two Conceptions of Response-Dependence". *Philosophical Studies* 107 (2), s. 159–77.
- Goldman, A. 2006. "The Experiential Account of Aesthetic Value". *Journal of Aesthetics and Art Criticism* 64 (3), s. 333–42.
- Hopkins, R. 2000. "Beauty and Testimony". I *Philosophy, the Good, the True & the Beautiful*, red. A. O'Hear. Cambridge: Cambridge University Press, s. 209–36.
- Hopkins, R. 2011. "How to be a Pessimist about Aesthetic Testimony". *Journal of Philosophy* 108 (3), s. 138–57.
- Kant, I. (1790) 2000. *Critique of the Power of Judgment*, red. och övers. P. Guyer och E. Matthews. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kieran, M. 2010. "The Vice of Snobbery: Aesthetic Knowledge, Justification and Virtue in Art Appreciation". *Philosophical Quarterly* 60 (239), s. 243–63.
- Levinson, J. 2002. "Hume's Standard of Taste: The Real Problem". *Journal of Aesthetics and Art Criticism* 60 (3), s. 227–38.
- LeWitt, S. 1967. "Paragraphs on Conceptual Art". *Artforum* 5 (10), s. 79–83.
- Lippard, L. 1973. *Six Years: The Dematerialization of the Art Object from 1966 to 1972*. New York: Praeger.
- Meskin, A. 2006. "Solving the Puzzle of Aesthetic Testimony". I *Knowing Art: Essays in Aesthetics and Epistemology*, red. M. Kieran och D. McIver Lopes. Dordrecht: Springer.
- Nanay, B. 2016. *Aesthetics as Philosophy of Perception*. Oxford: Oxford University Press.
- Novitz, D. 1991. "Love, Friendship, and the Aesthetics of Character". *American Philosophical Quarterly* 28 (3), s. 207–16.
- Pettit, P. 1983. "The Possibility of Aesthetic Realism". I *Pleasure, Preference and Value*, red. E. Schaper. Cambridge: Cambridge University Press, s. 17–38.
- Robson, J. 2012. "Do Possible Worlds Compromise God's Beauty?". *Religious Studies* 48 (4), s. 515–32.
- Robson, J. 2014. "Aesthetic Testimony and the Norms of Belief Formation". *European Journal of Philosophy* 23(3), s. 750–63.

²⁶Jag vill tacka Olle Risberg och Nils Franzén för hjälp med översättning av denna text.

- Schellekens, E. 2007. "The Aesthetic Value of Ideas". I *Philosophy and Conceptual Art*, red. P. Goldie och E. Schellekens. Oxford: Oxford University Press, s. 71–91.
- Scruton, R. 1976. *Art and Imagination*. London: Methuen.
- Shelley, J. 2013. "Hume and the Joint Verdict of True Judges", *Journal of Aesthetics and Art Criticism* 71 (2), s. 145–53.
- Sibley, F. 1965. "Aesthetic and Nonaesthetic", *The Philosophical Review* 74 (2), s. 135–59.
- Todd, C. 2008. "Unmasking the Truth Beneath the Beauty: Why the supposed aesthetic judgements made in science may not be aesthetic at all", *International Studies in the Philosophy of Science* 22 (1), s. 61–79.
- Warner, M. 2016. *The Aesthetics of Arguments*. Oxford: Oxford University Press.
- Watkins, M. och J. Shelley. 2012. "Response-dependence about Aesthetic Value". *Pacific Philosophical Quarterly* 93 (3), s. 338–52.
- Wollheim, R. 1980. *Art and its Objects*. Cambridge: Cambridge University Press.